

Права жінок і гендерна рівність в Україні – О. Уварова

ПРАВА ЖІНОК І ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В УКРАЇНІ^[1]

Україна у світових рейтингах гендерної рівності.

Складно вимірюваний показник гендерної рівності (поряд із такими показниками, як верховенство права, демократія тощо), тим не менше, може бути підданий оцінці, на підставі якої авторитетні міжнародні організації періодично складають відповідні рейтинги. У 2015 році, зокрема, було опубліковано *The Global Gender Gap Report 2015*^[2], який визначає індекс гендерного розриву. Це глобальне дослідження країн світу за показником рівноправності статей за версією Всесвітнього економічного форуму (World Economic Forum). Вимірювання відбувається за чотирма ключовими, на думку укладників, сферами:

1. Економічна участь і кар'єрні можливості.
2. Освіта.
3. Здоров'я і виживання.
4. Політичні права і можливості.

У топ-10 країн за індексом гендерної рівності увійшли Ісландія, Норвегія, Фінляндія, Швеція, Ірландія, Руанда, Філіппіни, Швейцарія, Словенія та Нова Зеландія. Україна зайняла 67 місце серед 142 країн, погіршивши власний рейтинг 2014 року на 11 пунктів, коли вона посідала 56 місце.

За ще одним рейтингом – Індексом гендерної нерівності 2015 року^[3], що відображає такі аспекти людського розвитку, як репродуктивне здоров'я, економічний статус та розширення прав і можливостей жінок у порівнянні з чоловіками, – Україна посідає 83 місце серед 150 країн.

Декларативність законодавчих гарантій в сфері гендерної

рівності Незважаючи на наявність профільних законів України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», «Про попередження насильства в сім'ї» тощо), їх норми залишаються переважно декларативними через наступні причини:

а) *низька обізнаність жінок* (особливо в сільській місцевості) із міжнародними стандартами у сфері захисту від гендерної дискримінації. Жінка часто не розуміє, що її права було порушено, особливо якщо йдеться про випадки дискримінації. За майже 10 років дії ЗУ «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» лише в 145 судових актах міститься посилання на цей закон, при цьому в переважній більшості справи ініційовано державними контролюючими органами (здебільшого – у випадках реагування на факти вказівки статі працівника в оголошеннях про наявність вакансії), а не самими жертвами дискримінації;

б) *невміння представників юридичної професії, у тому числі суддів, ідентифікувати ті випадки, коли порушення прав та законних інтересів жінки стає наслідком дії дискримінаційних положень законодавства або*

гендерно нейтральних законодавчих актів, які на практиці призводять до дискримінаційних наслідків.

Опитування у 2015 році суддів щодо їх обізнаності з міжнародними документами в сфері прав людини, показало, що 100% суддів знають Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод; 70% знають лише цю Конвенцію і не ознайомлені зі змістом інших міжнародних документів; лише 3% – ознайомлені з усіма основними документами в сфері прав людини, у тому числі із ще нератифікованою, але підписаною Конвенцією про запобігання *насильству* стосовно жінок і домашньому *насильству* та боротьбу з цими явищами. Судді зазначили також, що застосовують у своїй практиці тільки Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, оскільки національне законодавство достатньо для вирішення судових справ.^[4] Опитування також виявило переконаність переважної більшості суддів в тому, що в Україні не існує дискримінації за жодною ознакою. Крім того, судді вказували, що не можуть в своєму рішенні робити висновок про наявність дискримінації, якщо сам позивач не посилається на це. Судді вважають, що у даному разі діє правило про їх зв'язаність позовними вимогами (вони не можуть вийти за межі вимог позивача, і оскільки сам позивач на дискримінацію не посилається, це означає, що і суд не може розглядати справу в цьому контексті). На нашу думку, питання дискримінації не є питанням позовної вимоги. Це питання правильної кваліфікації юридичної ситуації. Навіть якщо жертва дискримінації заявляє про порушення свого права, не посилаючись при цьому на те, що таке порушення стало результатом дискримінації, це не зв'язує суддю в тому, щоб надати правильну юридичну кваліфікацію.

с) сприйняття текстів міжнародних документів як абстрактних конструкцій, які не пропонують конкретних моделей вирішення реальних життєвих ситуацій

До викладеного слід додати необхідність більш уважного ставлення вищих посадових осіб до того, які сигнали вони подають суспільству щодо ролі чоловіків і жінок в суспільстві. Так, наприклад, Президент України, представляючи, нову очільницю одеської митниці, охарактеризував її не з точки зору професійних навичок, а як «*молоду, красиву і дуже активну жіночку*».

Дискримінаційні положення законодавства і практика їх реалізації у 2015 році

Серед найбільш яскравих прикладів законодавчих положень, що призводять до гендерної нерівності, можна назвати такі:

а) В Україні заборонено використовувати працю жінок вночі.

Хоча ця заборона сягає 1919 року, коли радянський законодавець намагався виключити можливість знаходження жінки в нічний час з особами чоловічої статі, з якими вона не перебуває в родинному зв'язку, вона продовжує зберігатися в нашому законодавстві, а з її законністю погоджуються 90% опитаних судей. Втім, в парламенті знаходиться на розгляді проект нового Трудового кодексу, який містить заборону залучення до роботи в нічний час тільки вагітних жінок.

б) Більш 500 видів робіт є забороненими для жінок.

В Україні продовжує діяти Перелік важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці

жінок.^[5] Включаючи в себе понад 500 видів таких робіт, Перелік не став «мертвою нормою» – суди продовжують його застосовувати, що призводить до порушення прав жінок на працю (див., наприклад, рішення від 25.05.2015 р. у справі № 164/409/15-ц^[6]);

в) Закон України від 14 січня 2015 р. «Про внесення змін до Закону України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» щодо удосконалення пенсійного забезпечення».

Законом передбачено продовження до 1 січня 2022 р. терміну обмеження права звернення за призначенням пенсії жінок, яким виповнилося 55 років, щодо дострокового виходу на пенсію за віком, за наявності страхового стажу не менше 30 років та за умови звільнення з роботи. Пояснюючи продовження терміну дефіцитом бюджету Пенсійного фонду України, держава таким чином, ставить соціальні права жінок (право на пенсію) під загрозу порушення, обмежуючи право через економічний фактор. У даному разі постає питання про те, чи може здобувати перевагу економічний фактор, коли йдеться про намір парламенту відновити соціальну справедливість? Адже жінки, яким виповнилося 55 років і які мають страховий стаж не менше 30 років, працювали в умовах, коли попереднє законодавство гарантувало їм можливість виходу на пенсію в 55 років.

Аналогічні загрози має ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 3 березня 2015 р. № 213-VIII, яким передбачено поетапне підвищення на 5 років пільгового пенсійного віку для жінок.

г) Чинна з 01 січня 2015 р. норма ЗУ «Про індексацію грошових доходів населення» (№ 1282-XII від 03.07.1991 р.), згідно з якою «проведення індексації грошових доходів населення здійснюється в межах фінансових ресурсів бюджетів усіх рівнів на відповідний рік».

Це положення надало можливість бюджетним установам у 2015 році відмовитися від індексації грошових доходів їх працівників, більшість із яких становлять жінки, що призвело до непрямої дискримінації жінок. Непрямою дискримінацією в даному випадку є ситуація, коли гендерно нейтральне законодавство призводить до негативного ефекту, який в першу чергу зачіпає жінок в умовах високого рівня інфляції.

Зазначені недоліки законодавства посилюються недосконалою системою проведення гендерної та антидискримінаційної експертизи проектів нормативних актів. На сьогодні ці види експертиз проводяться паралельно, але – різними органами, за різними процедурами і жодним чином не узгоджені одна з одною. Гендерна експертиза, наприклад, проводиться Мініюстом та охоплює в середньому шість законодавчих актів щорічно. У 2015 р., наприклад, такими актами стали закони «Про курорти», «Про туризм», «Про інноваційну діяльність», «Про індексацію доходів» тощо. Антидискримінаційна експертиза проводиться юридичною службою органу виконавчої влади, через що отримати систематизовану інформацію про її результати немає можливості.

На практиці це призводить до випадків, коли суди відмовляються розглядати посилення сторони у справі на дискримінаційний характер припису нормативного акту. Аргументом для такої відмови стає той факт, що відповідний нормативний акт проходив антидискримінаційну чи гендерну експертизу, а отже, презюмується його відповідність вимогам принципу

недискримінації (див., наприклад, постанову Окружного адміністративного суду м. Києва від 11.09.2014 р. № 826/9399/14[7]).

Необхідно також зазначити, що Україна в умовах військового конфлікту відступила від низки зобов'язань в сфері прав людини. Проте суди та інші державні органи, до повноважень яких входить захист прав громадян, мають орієнтуватися на те, що Заява про відступ від зобов'язань не звільняє державу від обов'язку обґрунтувати співрозмірність між заходами, що вживаються, і метою, яка при цьому переслідується.

Зокрема, видається помилковою позиція суду, висловлена в одній зі справ, що розглядалася за позовом військовослужбовця, якому було відмовлено в наданні відпустки по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку. *Суд, визнаючи таку відмову правомірною, вказав, що чинне законодавство України, коли йдеться про військовозобов'язаних, дозволяє надання такої відпустки тільки батькові, який виховує дитину без матері. Суд також визнав необґрунтованим посилання позивача на рішення Європейського Суду з прав людини від 22.03.2012 р. у справі К. Маркіна проти Росії щодо дискримінації за ознакою статі. При цьому суд посилався на те, що Україною зроблено заяву про відступлення від зобов'язань за Європейською конвенцією з прав людини, яка зумовлена особливим періодом в державі і легітимною метою якої є захист національної та громадської безпеки (див. постанову Львівського окружного адміністративного суду від 09.06.2015 р. у справі № 813/2538/15[8]).*

Як бачимо, суд вийшов за межі зробленою Україною заяви, відмовившись від застосування вимог Конвенції, які є обов'язковими для України, під приводом відступу Україною від своїх зобов'язань.

Дискримінація за ознакою статі в судовій практиці України

Факт згадування протягом 2015 року поняття «дискримінація за однакою статі» у 283 судових актах має означати його активне використання в судовій практиці України. Проте аналіз матеріалів свідчить, що посилання на «дискримінації за однакою статі» як правило, є формальним, без розкриття самого поняття і на вирішення справи не впливають.

Однак в якості позитивного прикладу слід вказати постанову Київського апеляційного адміністративного суду від 30.09.2015 р. у справі № 875/36/15. В цій справі Київська міська організація політичної партії «Об'єднання «Самопоміч» звернулася до суду з адміністративним позовом до Центральної виборчої комісії про визнання нечинним та скасування пункту 4 роз'яснення щодо застосування деяких положень Закону України «Про місцеві вибори» під час реєстрації кандидатів у депутати. У вказаному пункті роз'яснення наводиться положення ч. 3 ст. 4 Закону щодо принципу гендерної рівності, після чого зазначається, що серед передбачених ч. 1 ст. 46 Закону про місцеві вибори підстав для відмови в реєстрації кандидата в депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, старости села, селища, висунутих на місцевих виборах, вказане положення відсутнє. З огляду на це ЦВК роз'яснила, що відмова в реєстрації кандидатів з підстав недотримання положення Закону щодо представництва осіб однієї статі у виборчих списках кандидатів не допускається.

Суд, розглядаючи поданий позов, виходив із того, що одним із основних принципів проведення виборів є принцип рівного виборчого права. Важливим елементом забезпечення реалізації принципу рівного виборчого права та

забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків є визначена у ч. 3 ст. 4 Закону України «Про місцеві вибори» вимога щодо гендерної квоти у представницьких органах влади.

Колегія суддів також вказала на те, що відповідно до ст. 7 Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок держави-учасниці вживають усіх відповідних заходів по ліквідації дискримінації щодо жінок у політичному і суспільному житті країни і, зокрема, забезпечують жінкам на рівних умовах з чоловіками право голосувати на всіх виборах і публічних референдумах та обиратися до всіх публічно обраних органів.

Було також зазначено, що Україна приєдналася до Декларації тисячоліття, визначивши мету забезпечення гендерної рівності як важливу складову подальшого розвитку та один із пріоритетів державної політики, і взяла на себе зобов'язання до 2015 року забезпечити гендерне співвідношення на рівні не менше від 30 до 70 тієї чи іншої статі у представницьких органах влади[9].

Політичне представництво жінок в Україні

Як було зазначено вище, у 2015 році до Закону України «Про місцеві вибори» було внесено норму, яка висуває вимогу представництва осіб однієї статі у виборчих списках кандидатів у депутати місцевих рад у багатомандатних виборчих округах не менше 30% загальної кількості кандидатів у виборчому списку.

Як свідчать результати ґендерного моніторингу місцевих виборів 2015 року, проведеного Комітетом виборців України (КВУ), переважна більшість партій дотрималась квоти при формуванні списків кандидатів до обласних рад, рад м. Києва та міст-обласних центрів. В середньому, рівень представництва жінок в списках до обласних рад по всій Україні дорівнював 29,6%, а до міських – 32,1%. За даними 22 обласних рад жінки у них склали 15%, а у міських радах – 18,1%. **Поріг в 30% було подолано лише в одній міській раді та – в жодній з обласних рад.** Такі показники не є пропорційними до представництва жінок у виборчих списках, що свідчить про неготовність політичних партій реально підтримувати жінок на виборах. Керівні органи партій, за даними КВУ, не є ґендерно збалансованими ні на центральному, ні на регіональному рівні – жінки очолюють тільки 12,8% обласних осередків[10]. **З 214 депутаток міських рад та 252 депутаток обласних рад, обраних за результатами виборів, лідерами партійних списків було лише 6,1% 5,9% жінок відповідно).**

Протидія насильству щодо жінок і домашньому насильству: найближчі перспективи

У 2015 р. проводилась активна робота із підготовки України до ратифікації Стамбульської конвенції (Конвенції Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами)[11], яку Україна підписала ще 7 листопада 2011 року, ставши однією з 20 держав-членів. Проте підготовка до ратифікації Конвенції, запланованої не пізніше ніж на другий квартал 2016 року, досі триває. В рамках підготовки цікавим є «Аналітичний звіт: відповідність окремих законів України вимогам Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами», підготовлений за участю національних експертів[12].

Стамбульська конвенція – це перший юридично обов’язковий інструмент з даного питання на європейському рівні, а також один з найбільш перспективних міжнародних договорів у цій галузі. Конвенція закріплює абсолютну неприпустимість насильства щодо жінок і домашнього насильства. Попри значні позитивні зрушення в державних політиці, різноманітні форми насильства щодо жінок продовжують залишатися поширеною проблемою на всіх рівнях суспільства в усіх державах-членах Ради Європи, в тому числі в Україні.

Захист прав жінок, що входять до категорії внутрішньо переміщених осіб
Експертами, які працюють з цією проблематикою, відзначається, що українські ЗМІ постійно, добровільно чи мимоволі, ігнорують проблеми жінок, які перебувають у зоні конфлікту. Гендерне насильство або взагалі не згадується, або ж зазначається тільки разом з іншими порушеннями, як наприклад, порушеннями майнових прав (крадіжками або незаконною конфіскацією майна), вчиненими проти широких соціальних груп (наприклад, вимушених переселенців/біженців). Через те, що гендерне насильство в зоні конфлікту так наполегливо ігнорується, цей злочин маргіналізується. Внаслідок такого ставлення ця проблема ніколи не була об’єктом ретельної уваги громадянського суспільства та жодного разу не була включена до списку першочергових вимог, висунутих до уряду[13]. Представники Міжнародної федерації за права людини (FIDH), які активно співпрацюють з Міжнародним кримінальним судом (МКС), також заявляють про те, що в Україні замовчуються факти зґвалтувань, вчинені на сході держави.

Крім того, проведений аналіз судової практики свідчить про те, що:

- 95% позовів, які розглядаються з приводу застосування ЗУ «Про забезпечення прав і свобод внутрішнього переміщення осіб», подаються жінками;
- неотримання довідки про взяття на облік внутрішньо переміщених осіб або необізнаність з іншими формальними вимогами доволі часто стає перепорою для отримання жінкою захисту своїх прав в суді, оскільки суди залишають відповідні позовні заяви без руху (див., наприклад, ухвалу Святошинського районного суду м. Києва від 24.06.2015 р. у справі № 2/759/4430/15[14], ухвалу Московського районного суду м.Харкова від 19.01.2015 р. у справі № 643/455/15-ц[15], ухвалу Бердянського міськрайонного суду Запорізької області від 04.02.2015 р. у справі № 310/1071/15-а[16] тощо);
- основними категоріями справ за участю жінок-ВПО є сімейні справи (стягнення аліментів, розірвання шлюбу, встановлення факту народження дитини), соціальні (отримання адресної допомоги, оскарження відмови у виплаті пенсії за новим місцем проживання), адміністративні (оскарження відмови в реєстрації як ВПО), трудові (розірвання трудового договору)[17].

Просування гендерної рівності в Україні: позитивні законодавчі кроки, громадські ініціативи та кращі практики

Окрім запровадження гендерних квот на місцевих виборах, в якості позитивних змін в законодавстві можна також відзначити нове для юридичної практики України поняття *гендерної ідентичності*, запроваджене ЗУ «Про внесення змін до Кодексу законів про працю України щодо гармонізації законодавства у

сфері запобігання та протидії дискримінації з правом Європейського Союзу» від 12.11.2015 р. № 785-VIII, яким заборонено дискримінацію у сфері праці, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від *гендерної ідентичності*.

У затвердженій Указом Президента України Національній стратегії у сфері прав людини серед основних завдань визначено **забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків**.

В Стратегії констатується необхідність впровадження міжнародних стандартів щодо забезпечення гендерної рівності, в тому числі на законодавчому рівні; удосконалення механізмів забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; створення умов для збалансованої участі жінок і чоловіків у громадсько-політичних процесах, прийнятті суспільно важливих рішень; проведення комплексних заходів щодо подолання гендерної дискримінації, в тому числі гендерних стереотипів; забезпечення рівності у доступі до правосуддя. Також самотійним завданням названо необхідність протидії гендерному насильству, торгівлі людьми та рабству. Серед заходів в освітній сфері, серед іншого, передбачено включення до навчальних програм тем з питань прав і свобод людини, зокрема гендерної рівності.

23 липня 2015 р. в Міністерстві освіти і науки відбулося перше засідання робочої групи з питань політики гендерної рівності та боротьби з дискримінацією у сфері освіти. Зараз МОН працює над положенням про науково-методичну раду, відповідно до якого на конкурсних засадах будуть сформовані науково-методичні комісії з різних галузей знань. До роботи в науково-методичних комісіях можуть бути залучені експерти з гендерної рівності для розробки стандартів, які включатимуть гендерні компетенції випускників вищих навчальних закладів.

26 березня 2015 р. в Києві відбулася українська прем'єра документальної п'єси «Сім», що складається з інтерв'ю семи активісток, які борються за права жінок в різних країнах – Афганістан, Північна Ірландія, Росія, Гватемала, Пакистан, Камбоджа та Нігерія. Сім жіночих історій розповідають про боротьбу з дискримінацією, домашнім насильством, сексуальними знущаннями та порушенням прав жінок – як у власному житті, так і в суспільстві в цілому. П'єса являє собою сценічні читання, які виконуються видатними людьми країни або місцевості, яка приймає «Сім». 25 листопада 2015 р. читання п'єси, приурочене до Міжнародного дня боротьби за ліквідацію насильства проти жінок, відбулося в сесійній залі Верховної Ради України.

Дещо раніше – 29 жовтня 2015 р. – у Верховній Раді України було відкрито дитячу кімнату.

Як позитивний момент можна відзначити отримання «Відзнаки гендерної рівноваги» патрульною поліцією Києва (30% якої складають жінки) за зусилля в подоланні гендерного розриву в Україні [\[18\]](#).

Рекомендації

1. Необхідною є організація спільних заходів за участю представників державних інституцій і громадянського суспільства з метою вироблення спільного бачення подальших дій щодо ефективної реалізації принципу гендерної рівності в публічній і приватній сфері відносин. Один із напрямів – проведення широких інформаційних кампаній, спрямованих на подолання вкорінених стереотипів щодо соціальних ролей жінок і

чоловіків, підвищення рівня обізнаності жінок, особливо в сільській місцевості, юридичної спільноти і в цілому широкої громадськості щодо їх прав і механізмів їх реалізації. Окремий напрям – формування вміння представників юридичної професії, в першу чергу суддів, ідентифікувати ті випадки, коли порушення прав та законних інтересів жінки стає наслідком дії дискримінаційних положень законодавства або гендерно нейтральних законодавчих актів, які на практиці призводять до дискримінаційних наслідків, або ж гендерних стереотипів, які існують в суспільстві. Крім того, відповідні інформаційні кампанії мають подолати сприйняття громадськістю, у тому числі юристами, уповноваженими державними органами, текстів міжнародних документів з питань забезпечення гендерної рівності як певних абстрактних конструкцій, які не пропонують конкретних моделей вирішення реальних життєвих спорів.

2. Державі необхідно звернути особливу увагу на проблему домашнього насильства і насильства щодо жінок. В умовах збройного конфлікту значна частина чоловіків після повернення додому з зони АТО зазнає складнощів у працевлаштуванні та соціальній адаптації до звичайного життя, що в разі підвищує загрозу насильства (фізичного, психологічного, економічного, сексуального) з їх боку щодо членів сімей та родичів.
3. Україна має докласти зусиль щодо приведення національного законодавства у відповідність із вимогами Стамбульської конвенції та створити усі необхідні передумови її ратифікації в 2016 р.
4. В якості окремого завдання вбачається створення юридичних механізмів реалізації прав жінок, які потенційно можуть стати жертвами подвійної дискримінації (жінки-ВПО; жінки передпенсійного віку; жінки, які проживають у сільській місцевості тощо).
5. Парламентським комітетам спільно з громадськістю необхідно забезпечити, яби проект Трудового кодексу України був позбавлений суто патерналістських положень (заборона для жінок працювати у нічний час, заборона направляти жінок, в яких є діти до трьох років, у відрядження, тощо), які не захищають жінок, а знижують їх конкурентоздатність на ринку праці та формують в суспільстві уявлення про жінок як про об'єкт для зовнішньої опіки.
6. Необхідним є перегляд процедури проведення гендерної експертизи законодавства, яка на сьогодні представляє собою суто формальний механізм. Існує потреба у виробленні належної методології її проведення і доступу громадськості до визначення пріоритетних актів, які підлягають такій експертизі та результатів відповідного аналізу.
7. Україна має продовжити вироблення належних практик, які дозволять підвищити політичне представництво жінок.

[1] Розділ підготовлений кандидатом юридичних наук О.Уваровою, викладачем кафедри теорії держави і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

[2] <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2015/>.

[3] Gender Inequality Index / Human Development Reports. — United Nations Development Programme. — <http://hdr.undp.org/en/content/table-4-gender-inequality-index>.

[4] Опитування проведене в межах проекту Ради Європи «Просування доступності правосуддя для жінок в п'яти країнах Східного Партнерства –

Азербайджан, Армения, Грузія, Молдова і Україна» спільно із Харківською обласною фундацією «Громадська альтернатива»

[5] Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 29 грудня 1993 р. № 256

[6] <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44526303>.

[7] <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40511798>.

[8] <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44809591>.

[9] <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/51659827>.

[10] <http://bit.ly/1Q0qcVB>

[11] <http://www.coe.int/en/web/stop-violence-against-women-ukraine/vaw-dv-project>.

[12] <http://www.coe.int/uk/web/stop-violence-against-women-ukraine/publications/project>.

[13] <http://voxukraine.org/2014/12/19/%D0%B6%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B8-%D0%BD%D0%B0-%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96-%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B0-%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%BB%D1%96-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D1%8F%D0%BA%D1%83/>.

[14] <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45835966>.

[15] <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42893769>.

[16] <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42602739>.

[17] Див. постанову Рівненського міського суду Рівненської області від 26.03.2015 р. у справі № 569/3293/15-

а, <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43339098>; постанову Володарського районного суду Донецької області від 24.02.2015 р. у справі № 222/100/15-а, <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42917734>.

[18] Відзнака ґендерної рівноваги надається Інформаційно-консультативним жіночим центром з 2009 р. двічі на рік. На отримання відзнаки можуть претендувати ініціативи, вчинки, а також процеси, дії, телепрограми тощо, які сприяють утвердженню ґендерної рівності і трансформації суспільства з метою повної реалізації принципу рівних прав жінок і чоловіків.